తెలుగుశాఖ, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం
మెరీనా ఆవరణం, చెన్నై - 600 005

సంపుటి : 27 సంచిక : 5 ప్రత్యేక సంచిక మార్చి - 2024 ISSN No. : 2457-0796

మూసీ ప్రత్యేక సంచిక

సాహిత్య సాంస్కృతిక చారిత్రక మాస పత్రిక

అంతర్జాతీయ సదస్సు

కవిత్రయ మహాభారతం

వర్తమాన సమాజం : సమాలోచనం

మార్చి 4, 5 & 6, 2024

సదస్సు సంచాలకులు

ఆచార్య విస్తాలి శంకరరావు

తెలుగుశాఖ

వ్యవస్థాపకులు

శ్రీ బి.ఎన్.శాస్త్రి

మూసీ

సాహిత్య సాంస్కృతిక చారిత్రక

చదివి దాచుకోదగిన ఏకైక తెలుగు మాసపత్రిక

సంపుటి : 27 సంచిక : 5(2) మార్చి - 2024

సంపాదకులు (EDITOR)

సాగి కమలాకర శర్మ

SAGI KAMALAKARA SHARMA

సహ సంపాదకులు (ASSOCIATE EDITOR)

డా. దత్తయ్య అట్టెం

Dr. DATTAIAH ATTEM

Printed and Published by

B. Anantha Laxmi

Type Setting at :

Kavyasree Graphics

Ph: 934 797 1177

Printed at : Sri Sai Process Ph. 27563075

విడిప్రతి : 20/-

సంవత్సర చందా : 200/-

శాశ్వత సభ్యత్వం : 2500/-

(పది సంవత్సరాలు మాత్రమే)

చెక్కులు, డి.డి.లు 'మూసీ తెలుగు మాసపత్రిక' **(MUSI Telugu Monthly Magazine)** పేరుపై మాత్రమే పంపాలి.

వివరాలకు : **మేనేజర్, మూసీ మాసపత్రిక,**

2-2-1109/బికె - ఎల్ఐజి-10, బతుకమ్మకుంట, బాగ్ అంబర్‌పేట, హైదరాబాద్ - 500 013

ఈ పత్రికలోని వ్యాసాలు, అభిప్రాయాలు ఆ యా రచయితల సొంతమే కాని పత్రికకు ఆ అభిప్రాయాలతో ఎటువంటి సంబంధం లేదు.

Printed, Published and Owned by : **B. Anantha Laxmi,**

3-4-245/1, Lingampally, Kachiguda, Hyderbad - 500 027. Telangana.

Office : 2-2-1109/BK-LIG 10, Bathukammakunta, Bagh Amberpet, Hyderabad - 13.

Printed at Sri Sai Process, 3-4-612/1, Narayanguda, Hyderabad - 500 029. Telangana.

Editor : **Dr. Sagi Kamalakara Sharma.** **RNI No. 37723/80**

అంతర్జాతీయ సదస్సు ప్రత్యేక సంచిక

కవిత్రయ మహాభారతం - వర్తమాన సమాజం : సమాలోచనం

4, 5 & 6 మార్చి, 2024

మూసీ మాసపత్రిక ప్రత్యేక సంచిక

ప్రథమ ముద్రణ : మార్చి, 2024

ప్రతులు : 500

కాపీలకు : **తెలుగుశాఖ, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం, చెన్నై - 600 005**

గమనిక : ఈ సంచికలోని వ్యాసకర్తల అభిప్రాయాలతో సంపాదక వర్గానికి సంబంధం లేదు.

ఎడిటోరియల్ చిరునామా
మేనేజర్, **మూసీ మాసపత్రిక,**
2-2-1109/బికె - ఎల్ఐజి-10, బతుకమ్మకుంట,
బాగ్ అంబర్‌పేట, హైదరాబాద్ - 500 013
ఫోన్ : 934 797 1177
email : editormusi@gmail.com

తెలుగుశాఖ, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం

కవిత్రయ మహాభారతం - వర్తమాన సమాజం : సమాలోచనం

4, 5 & 6 మార్చి, 2024

ప్రధాన సంపాదకులు

ఆచార్య విస్తాలి శంకరరావు

సహాయ సంపాదకులు

డా. పాండురంగం కాళియప్ప

డా. మాదా శంకరబాబు

తెలుగు శాఖ

మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం

చెన్నై - 600005

సదస్సు లక్ష్యం

మహాభారతం మన జాతీయకావ్యం. మానవుడు "ధర్మం, అర్థం, కామం, మోక్షం" అనే నాలుగు పురుషార్థాలను సాధించడానికి అవసరమైన విజ్ఞానం అంతా ఈ కావ్యంలో నిక్షిప్తమయి ఉంది. అంతేకాదు వేదాలు, శాస్త్రాలు, పురాణాలు ఉపనిషత్తుల సారం అంతా ఇందులో చోటుచేసుకున్నందువలన ఇది "పంచమవేదం"గా, "భారతీయ విజ్ఞానసర్వసం" గా కీర్తింపబడింది. అంతేకాదు

"యది హాస్తి తదన్యత్ర యన్నేహాస్తి నతత్ క్వచిత్"

ఈ కావ్యంలో ఏది ఉందో అదే ఎక్కడైన ఉంది. ఇందులో లేనిది మరెక్కడ లేదు అనే ప్రశస్తి పొందింది. దేవభాషలో అవతరించిన భారతం, దేశ భాషలలోకి అనుసృజన అయ్యింది. అలాంటి అనుసృజనలో 11,13 మరియు 14 శతాబ్దాలలో వెలువడిన కవిత్రయం (నన్నయ, తిక్కన, ఎర్రన) భారతం ఎంతో విలక్షణం. కృష్ణద్వైపాయనుడు ఏ పరమార్థాన్ని మూలంలో నిరూపించాడో అది చెక్కు చెదరకుండా ఆ సారాన్ని నిక్షప్తం చేసుకుని అవతరించిన స్వతంత్ర తెలుగు రచన "కవిత్రయ భారతం". ఈ 18 పర్వాల తెలుగు భారతం తెలుగు సాహిత్య, సాంస్కృతిక మందిరంపై నిర్మించబడిన సమున్నత సాహితీ కీర్తి శిఖరం.

కాలాలు మారినా, జీవన విధానాలు మారినా కొన్ని అంశాలు మాత్రం అన్ని కాలాలకు అమోద యోగ్యంగా ఉంటాయి. అలాంటి అమోదయోగ్యమైన గ్రంథాలలో తెలుగు భారతం ఒకటి. మరి తెలుగు భారతం 11,13 & 14 శతాబ్దాలు వెలువడినా అది నేడు 2024లో ఉన్నా మనకు అనేక సందర్భాలలో చర్చకు వస్తూనే ఉంది. అందులోని అనేక విషయాలు ఆదర్శనీయంగా నిలుస్తూనే ఉన్నాయి. ఇలాంటి అంశాలే నేటి సదస్సు ఆవిర్భావానికి మూలాలుగా నిలిచి నేడు కవిత్రయ భారతాన్ని సమాలోచన చేయాలనే ఆలోచన, ప్రేరణగా నిలిచింది ఎలా అంటే

తెలుగు భారతంలోని అంశాలు నాటి మానవునికే కాదు నేటి మానవుని జీవనానికి అవసరమైన అనేకాంశాలను ఆయా పాత్రలు ద్వారా, సంఘటనలు ద్వారా, సంభాషణల ద్వారా, నీతి, న్యాయం, ధర్మం, దానం ఇలా అనేకాంశాలకు సంబంధించిన నైతిక విలువలు బోధిస్తుంది. ఆ ధర్మలు, నీతులు, న్యాయాలు మానవుని స్వభావ చిత్రణను , జీవ ప్రమాణాలను ఉన్నతంగా పెంపొందించేవిగా ఉండడమే కాక అవి అన్ని కాలల్లోను, అని వయస్సులు వారు ఆచరించదగినవిగా నిలుస్తున్నాయి.

మరి ప్రస్తుత సాంకేతిక యుగంలోని మానవుని జీవితం అనేక మార్పులకులోనై అనేక సమస్యలను ఎదుర్కొనడమే కాక, మనిషికి కావలసిన ప్రాథమిక జీవన విలువలు కనుమరుగయ్యే పరిస్థితులు ఏర్పడ్డాయి. మరి నేటి సమాజంలోని వారికి తెలుగు భారతంలోని అంశాలు ఎలా ఉపకరిస్తాయో పరిశీలించి చర్చించాలనే లక్ష్యంతోనే ఈ అంతర్జాతీయ సదస్సు 'కవిత్రయ భారతం – వర్తమాన సమాజం : సమాలోచనం" అనే పేరుతో మీ ముందుకు వచ్చింది. సదస్సు నిర్వహణ కాదు. భవిష్యత్తు ప్రయోజనం దృష్ట్యా ఆ సదస్సులో సమర్పించిన పరిశోధన పత్రాలను ఒక ప్రత్యేక సంచిక రూపంలో మీ ముందుకు తీసుకువస్తున్నాం.

ఈ ప్రత్యేక సంచిక అతికొద్ది సమయంలోనే తీసుకురావడమైంది. వ్యాసరచయితలు దాదాపు అక్షరదోషాలు లేకుండా సరి చూసుకున్నార అక్కడక్కడ కొన్ని అక్షర ధోషాలు ఉండే అవకాశం ఉంది. ఈ తక్కువ సమయంలో మేము క్షుణ్ణంగా చదవడం సాధ్యం కాలేదు. కనుక ఏదైన దోషాలు ఉంటే తర్వాత ముద్రించే సంచికలో మార్పులు చేయగలనని తెలియజేస్తున్నాను.

నమస్కారాలతో

ఆచార్య విస్తాలిశంకరరావు

సదస్సు సంచాలకులు, తెలుగుశాఖాధ్యక్షులు,

మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం, చెన్నై – 05.

కృతజ్ఞతలు

మద్రాసువిశ్వవిద్యాలయం, తెలుగుశాఖ ఆత్మీయులందరికి హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు. తెలుగుశాఖ ఏ కార్యక్రమం చేపట్టిన దానికి వెన్నుదన్నుగా నిలిచిన మీ ప్రోత్సహం తెలుగుశాఖ ఎప్పటికీ మరువలేదు. ప్రస్తుత “కవిత్రయ భారతం – వర్తమాన సమాజం : సమాలోచనం” అనే అంతర్జాతీయ సదస్సు కూడా ఎప్పటిలాగే మీ అభిమానికి పాత్రమై విజయవంతంగా పూర్తి చేసుకుంది. మూడు రోజులు పాటు ఎంతో వైభవంగా పూర్తి చేసుకున్న ఈ సదస్సులో కీలక, సమాపనోత్సవ సందేశాలను అందించిన పెద్దలకు, అతిథులు, అధ్యక్షులు, పత్రసమర్పకులు, పరిశీలకులు, తెలుగు సాహిత్యాభిమానులు ఎందరో పాల్గొని కార్యక్రమాన్ని జయప్రదం చేసినందుకు ఆత్మీయ పలుకులతో ధన్యవాదాలు తెలియజేస్తున్నాను.

ఒక సదస్సు నిర్వహించడమంటే ఎంతో కష్టంతో కూడిన పని అంతేకాక ఆ సదస్సులో సమర్పించబడిన వ్యాసాలను పుస్తక రూపంలో తీసుకువచ్చి అదే సదస్సులో ఆవిష్కరించడం అంటే దానిలో ఎంత శ్రమ ఉంటుందో ప్రతి ఒక్కరికీ తెలిసిందే. మా కోరికను మన్నించి సకాలంలో పరిశోధన వ్యాసాలను అందించిన రచయితలకు హృదయాపూర్వక కృతజ్ఞతలు.

ఆ వ్యాసాలను ఒక చక్కని గ్రంథంగా అమర్చడానికి రాత్రి, పగలు అని తేడా లేకుండా శ్రమించిన తెలుగుశాఖ అధ్యాపకులు డా॥ పాండురంగం కాళియప్ప గారి శ్రమ వెలకట్టలేనిది. నేను తీసుకున్న నిర్ణయానికి కాదు, లేదు అనే మాట లేక కట్టుబడి అనుకున్న సమయానికి చక్కగా రూపుదిద్దిన మిత్రులు డా॥.పాండురంగం కాళియప్పకు కృతజ్ఞతలు.

ఇక సదస్సు నిర్వహణలోగాని, కొన్ని వ్యాసాలు టైపు చేయడంలోని గాని అదీ ఇదీ అని కాకుండా అన్ని పనులను చక్కబెట్టేవారు తెలుగుశాఖ అధ్యాపకులు డా॥.మాదా శంకర బాబుకు, పరిశోధకురాలు ఎస్.శశికళకు గార్లకు కృతజ్ఞతలు.

నేను ఏ సదస్సు చేపట్టినా అందుకు అవసరమైన ఆహ్వాన పత్రిక గాని, బ్యానర్లుగాని, పుస్తక ముఖ చిత్రాలు కాని ఎద్దైనా సరే అందంగా తన మనో లేఖినితో చిత్రించే తమ్ముడు మదురై కామరాజు విశ్వవిద్యాలయం, తెలుగుశాఖ అధ్యక్షులు డా॥. జొన్నలగడ్డ వెంకటరమణ గారికి, వారి మిత్రబృందానికి ధన్యవాదాలు.

సదస్సు నిర్వహించడంతో పాటు ప్రత్యేక సంచికను తీసుకురావాలనే సంకల్పం ఒక ఎత్తు అయితే, ఆ సంచికలోని వ్యాసాలు పలువురికి ఉపయోగకరంగా ఉండాలని ఉద్దేశ్యంతో యు.జి.సి. రెఫర్డ్ జర్నల్ తెలుగు “మూసి” పత్రిక సారథులు ఆచార్య సాగి కమలాకర శర్మగారు, డా॥ అట్టెం దత్తయ్య గార్లు తదితర ఎడిటోరియల్ సభ్యులను సంప్రదించగానే అంగీకరించి మన సదస్సు వ్యాసాలను అందులో ముద్రింపజేసిన మిత్రులకు ప్రత్యేక కృతజ్ఞతలు.

ఈ అంతర్జాతీయ సదస్సు నిర్వహించడానికి ప్రత్యక్షంగా, పరోక్షంగాను సహకరించిన ప్రతి ఒక్కరికి మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం తెలుగుశాఖ పక్షాన హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు తెలియజేస్తున్నాను.

నమస్కారాలతో

ఆచార్య విస్తాలిశంకరరావు

విషయసూచిక

	సదస్సు లక్ష్యం	...	i
	కృతజ్ఞతలు	...	ii
1.	మహాభారత వైశిష్ట్యం – ఆచార్య లింగంనేని బసవ శంకరరావు	...	1
2.	మహాభారతము – మానవ సమాజము – డా॥ మేడసాని మోహన్	...	6
3.	ఆశ్రమవాస పర్వం – ఆధునిక సమాజం – ఆచార్య విస్తాలి శంకరరావు	...	12
4.	వర్తమాన రక్షణగీత భారత భగవద్గీత – 'విశ్వర్షి' వాసిలి వసంతకుమార్	...	17
5.	కవిత్రయ భారతంలో ధృతరాష్ట్రుని పాత్రచిత్రణ-మరో చూపు – డా॥ జె. వెంకటరమణ	...	23
6.	విదురనీతి-విశ్వగీతి – డా॥ శ్రీదేవీ శ్రీకాంత్	...	29
7.	అనుశాసనిక పర్వం – ఆధునిక సమాజం – విశ్లేషణ – డా॥ పాండురంగం కాళియప్ప	...	36
8.	ఆంధ్రమహాభారతం – మానవతా విలువలు – మన సమాజ ప్రతిఫలనం – డా॥ బత్తుల అశోక్ కుమార్	...	45
9.	ఆంధ్రమహాభారతము – ఆదిపర్వము – ఆచరణీయ సామాజిక విలువలు – డా॥ పులవర్తి పైడిరాజు	...	50
10.	శ్రీమదాంధ్రమహాభారతం– ఆదిమ గిరిజన తెగల ప్రస్తావన – డా॥ నూనావత్ రాంబాబు	...	55
11.	ఆంధ్ర మహాభారతం – ఏకలవ్యుని గురుభక్తి – డా॥ కల్యాడపు రమేశ్	...	61
12.	కవిత్రయ భారతం-ధర్మరాజు స్వభావ చిత్రణ – డా॥మల్లెపోగు మాదన్న	...	65
13.	"భారతం... అభ్యుదయ భావుకత" – డా:.టి.పార్థసారధి	..	69
14.	ఆంధ్రమహాభారతం – సప్తవ్యసనాలు – వర్తమాన సమాజం – పర్యవసానాలు – డా॥ కుమ్మెత లక్ష్మీనారాయణరెడ్డి	...	72
15.	తిక్కన భారతం – ధౌమ్య ధర్మోపదేశాలు – డా॥ పట్టపు. శివకుమార్	...	78
16.	మహాభారతం-పద్దెనిమిది పర్వాలు-విశేషాలు(క్లుప్తంగా) – డా॥ వి. వెంకటేశ్వర్లు	...	85
17.	ఉద్యోగపర్వము – విదురనీతి – డా.॥ టి.ఆర్.ఎస్. శర్మ	...	93
18.	మహాభారతం 'కర్ణుడు' – వర్తమాన సమాజం – ఆదర్శ జీవన విలువలు – డా॥ మాదా శంకరబాబు	...	98
19.	ప్రజలు మెచ్చిన ధర్మరాజు – డా. ఐ.వి.కాంతలక్ష్మి	...	106
20.	మహాభారతకాలంనాటి – ఆశ్రమ, సాంఘిక జీవితాలు – నేటి యువతకు ఆదర్శాలు – డా॥ పప్పుల వెంకటరమణ	...	111
21.	మహాభారత ఉపాఖ్యానములు – మానవ స్వభావ చిత్రణ – డా॥ లింగాల మంగమ్మ	...	119
22.	నన్నయ భారతంలోని సామాజిక స్పృహ – సమాలోచన – డా॥ కసుకుర్తి ఈశ్వరమ్మ	...	124

23. మహాభారతం – విశ్వశ్రేయస్సు – డా॥ ఎన్. భీమన్న ... 129

24. మహాభారతంలో కుటుంబవ్యవస్థ – డా॥ బి. తేజోవాణి ... 139

25. మహాభారతంలోని ధర్మమార్గములు – వాటి ఆవశ్యకత – కైపు. యర్రారెడ్డి ... 148

26. తిక్కన భారతం – మానవ సంబంధాలు – డా॥ భూక్య తిరుపతి ... 152

27. మహాభారతంలో మాతృ మూర్తులు: ప్రణాళిక – డా॥ జాడ సీతాపతి రావు ... 156

28. కవిత్రయ భారతం – సామాజిక హితబోధ – డా॥ ఆర్. విజయకుమారి ... 163

29. కవిత్రయ మహాభారతం – వ్యక్తిత్వ వికాసం – పెద్దాడ సాయి సూర్య సుబ్బలక్ష్మి ... 170

30. వ్యాఘ్రగోమాయు సంవాదం – సౌమ్యుల అసౌమ్యుల వివక్షత– డా॥ నూకల విజయలక్ష్మి ... 175

31. వీరభీష్మ – ఆదర్శనీయ వ్యక్తిత్వం – ఎస్. శశికళ ... 180

32. మహా భారతంలో యోగ దర్శనం – ఒక విశ్లేషణ – డా॥ నగిరి చాముండేశ్వర రావు ... 189

33. కవిత్రయ మహాభారతం – విశిష్టస్త్రీలు – పరిశీలన – డా॥ జి. శ్రీనివాస్ ... 194

34. కవిత్రయ భారతం – రాజధర్మం – డా॥ ఎన్.మురళి, –డా॥ సి.సుకుమార్ రెడ్డి ... 198

35. ఆంధ్ర మహాభారతంలోని సౌప్తిక పర్వ వైశిష్ట్యం – గరిక రమేష్ బాబు ... 202

36. కవిత్రయ భారత సంభాషణా నైపుణ్యం – వర్తమాన సమాజం – సమాలోచన
– డా॥ జడా సుబ్బారావు ... 205

37. మహాభారతంలో యయాతి హితవు – సామాజిక సందేశం– డా॥ పలివెల చిరంజీవిరావు... 211

38. తిక్కన మహాభారత శాంతిపర్వం – భీష్మ సందేశం – డా॥ కె.వి. సత్యనారాయణ ... 217

39. కవిత్రయ మహాభారతం – వర్తమాన సమాజం సమాలోచనం – భక్తిభావం
– డా॥ జి.లక్ష్మీనారాయణ ... 222

40. నన్నయ శకుంతలోపాఖ్యానం – గృహస్థాశ్రమ విశిష్టత – డా॥ పొట్లూరి శ్రీనివాసరావు ... 228

41. కవిత్రయ మహాభారతం – ఆధునిక మానవుని మనస్తత్వం – డా॥ శ్రీను కెతావత్ ... 231

42. భారతంలోని నాయకత్వ లక్షణాలు – నేడు వాటి ప్రాధాన్యత – సాకే హరిభక్త భానుశ్రీ ... 236

43. ఆంధ్రమహాభారతం – నేటి ఆధునిక జీవితం – ప్రేమ, ఒత్తిడి
– పొందుగుల బాలు భీంరావ్ ... 241

44. సత్యా ద్రౌపదీ సంవాదం – ద్రౌపది దాంపత్య ధర్మం – డా॥ సంగీతరావు మెడతోటి ... 245

45. నన్నయ భారతం – వ్యక్తిత్వ వికాసానికి ప్రతీక – యం.భీమయ్య ... 251

46. మహాభారతం నేటి మానవ స్వభావాలు – డా॥. జి. నళిని ... 256

47. కవిత్రయ భారతం – ఆధునిక సమాజం : స్త్రీల స్థితిగతులు – కిడాంబి శ్రావణి ... 260

48. ఆంధ్రమహాభారతంలో అబ్బురపరిచే మానవీయ విలువలు – ఆచరణ యోగ్యములు
– డా॥ భూక్య జ్యోతి ... 266

49. కవిత్రయ భారతం పాత్రలు - మనస్తత్వ చిత్రణ - రామాపురం శ్రీనివాసులు, బి. రజని... 270
50. శకుంతల దుష్యంతల కథ - సార్వకాలికం
- దేవిశెట్టి రామన్న మరియు పాండవ హరీష్ బాబు ... 273
51. నన్నయ్య గారి సభా పర్వం లోని సూక్తులు నేటి కాల ఉపయోగం
- డా॥ అద్దంకి ప్రజాపతి ... 277
52. ఆంధ్రమహాభారతం - గురుశిష్య సంబంధాలు - బొమ్ము మహాలక్ష్మి ... 281
53. ఆంధ్ర మహాభారతం కుటుంబ -వ్యవస్థ ఆధునిక జీవనం - కొమరం అనిత ... 286
54. నన్నయ 'యయాతి చరిత్ర' కథ - వర్తమాన సమాజానికి బోధించే నీతి - షేక్ జరీనా ... 292
55. మహాభారతం సత్య ప్రాధాన్యం - డా॥ ఎన్ ఎలిజబెత్ జయకుమారి ... 297
56. శ్రీ విద్యాప్రకాశనందగిరి స్వాములవారి గీతాభక్తితత్వం - డా॥ ఎం.దీనదయాళ్ ... 306
57. సినీరచనల్లో మహాభారతం (పాటలు మరియు సంభాషణలు) -డా॥ ఉడాలి విష్ణుప్రియ ... 314
58. మహాభారతం-వర్తమాన సమాజం...తులనాత్మక విశ్లేషణ
- డా॥ ఆరవల్లి జగన్నాథస్వామి ... 325
59. మహాభారతం - వర్తమాన విద్యారీతులు - డాక్టర్ ఎం.మురళి ... 332
60. ఎర్రన ఆరణ్యపర్వభాగంలో యక్షప్రశ్నలు - డా॥ తిరుమల ఆముక్తమాల్యద ... 336
61. కవిత్రయ మహాభారతం - సామ, దాన, భేద, దండ చాతుర్యము
- ముక్కామల సాయి అనిరుధ్ ... 341
62. మహాభారతంలో సంజయ రాయబారం-వర్తమాన సమాజం - అన్నపూర్ణ బత్తుల ... 344
63. కవిత్రయ మహాభారత నాటకాలు - సామాజిక దృక్పథాలు - డా॥ చుక్కా యశోద ... 349
64. కవిత్రయ మహాభారతం - అరిషడ్వర్గాలు - ఆవశ్యకత - డా॥ బి. పావని ... 356
65. నేటి మహిళలకు "గాంధారి" ఆదర్శమేనా? - డా॥ గుంటుపల్లి గౌరి ... 360
66. అంబోపాఖ్యానం - వర్తమాన సమాజ సమాలోచనం - డా॥ టి. రాజశేఖర్ ... 365
67. ప్రమద్వరోపాఖ్యానం - వర్తమానసమాజ సమాలోచనం - డా॥ సింగమాల చంద్రయ్య ... 369
68. నాటి యయాతి - నేటి దృక్కోణాలు - డా॥ యం. రమాదేవి ... 372
69. మహాభారతంలో ద్రౌపది పాత్ర - మనస్థత్వ చిత్రణ - యు.లావణ్య ... 379

ISSN 2457-0796
UGC Care List Approved Journal
మూసీ మాసపత్రిక ప్రత్యేక సంచిక సంపుటి -27 : సంచిక - 5 (2) హైదరాబాద్ మార్చి : 2024

20. మహాభారతకాలంనాటి - ఆశ్రమ, సాంఘిక జీవితాలు - నేటి యువతకు ఆదర్శాలు

- డా॥ పప్పల వెంకటరమణ, శ్రీకాకుళం.

ఆంధ్ర మహాభారతం ఇతిహాసం మాత్రమే కాక ధర్మ శాస్త్రము, వేదాంతశాస్త్రము, నీతి శాస్త్రము, మహాకావ్యము, లక్షణ గ్రంథము, పురాణం కూడా అవుతుందని వ్యాస మహర్షి తెలిపిరి. చతుర్విధ పురుషార్థములైన ధర్మార్థ కామ మోక్షములు ఇందు సాధింపబడెను. దానిని నన్నయభట్టారకుడు అనువదించి తెలుగువారికి పుణ్యఫలమును చేకూర్చిరి. మహాభారతం చదివినా, వినినా వారికి ఆయురారోగ్య అష్టైశ్వర్యములు కలుగును. మహాభారతం భీష్మ పర్వములోని భగవద్గీత ఈనాడు మనదేశంలో సర్వోన్నత న్యాయస్థానంలో ప్రామాణిక గ్రంథముగా ఉన్నది.

"ధర్మ తత్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రం బని
యాధ్యాత్మ విధులు వేదాంతమనియు
నీతి విచక్షణుల్ నీతి శాస్త్రం బని
కవి వృషభులు మహాకావ్యమనియు
లాక్షణికులు సర్వ లక్ష్య సంగ్రహమని
యైతిహాసికులు లితిహాసం మనియు
బరమ పౌరాణికుల్ బహు పురాణ సముచ్ఛ
యంబని, మహి గొనియాడుచుండ దగి యున్నదని"

నన్నయపట్టు భారతమును ప్రస్తుతించెను. ఈ పద్యములో నేటి యువతీ యువకులు ఎలా జీవించాలి, సమస్యలను ఎలా ఎదుర్కోవాలి, వారి జీవన విధానం, సంస్కృతి సంప్రదాయాలను ఎలా పరిరక్షించుకోవాలి, తల్లిదండ్రులను, గురువులను, పెద్దలను ఎలా గౌరవించాలి, ధర్మం అంటే ఏమిటి? నీతి అంటే ఏమిటి? అనే విషయాలను నేటి సమాజానికి తెలియజేసి వారు సన్మార్గంలో ప్రయాణం చేయడానికి మహాభారతంలోని ఈ పద్యం వివరిస్తుంది. మహాభారతాన్ని ఎవరు ఏ విధంగా అనుకుంటే వారికి ఆ విధంగానే కనిపిస్తుంది. మహాభారతము పంచమ వేదమనబడుతున్నది. కాబట్టి వేదములలో సర్వశాస్త్రార్థములు సంగ్రహముగా ఉన్నట్లే మహాభారతంలో కూడా అనేక విషయములు ఉన్నవి. మహాభారతంలో కణికనీతి, విదురనీతి, ధృతరాష్ట్రనీతి, భీష్మ నీతి, సంజీయనీతి ఇత్యాది నామములతో నీతి శాస్త్ర గ్రంథ భాగములు ఉన్నవి. మహాభారతము నీతినిధి అనుటలో నీతి పదము ఇప్పుడు సామాన్యంగా లోకములోని వాడుకలో ఉండే తీరునకు కులాచారాది లోక ధర్మముల ననుసరించిన ప్రవర్తన అని ఉద్దేశము.

ఆశ్రమ జీవితము

ఆశ్రమ జీవితం అంటే అరణ్యాల్లో ఆశ్రమాలు ఏర్పరచుకుని అచ్చట నివసించే వారి జీవితం అన్నమాట. ఈ ఆశ్రమ శబ్దము రెండు విధాలుగా ఉపయోగపడుతుంది. ఒకటి వర్ణాశ్రమ ధర్మములు అన్న సందర్భంలో వర్ణములు నాలుగు– బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్ర వర్ణములు. ఇవి పుట్టుకతో ఏర్పడేవి. అలాగే ఆశ్రమములు కూడా నాలుగు– బ్రహ్మచర్యము, గార్హస్యం, వానప్రస్థము, సన్యాసము. ఇవి ఒక జన్మలోనే లేదా జీవితంలోనే కలుగు భిన్నావస్థలు. ప్రస్తుతం మనం పరిశీలింపదలచుకున్నది ఈ ఆశ్రమాల గురించి కాదు. ప్రాచీన కాలంలో మన దేశంలో మనకు మహత్తర విజ్ఞానాన్ని అందజేసిన మహర్షులు అరణ్యాల్లో అనువైన చోట్ల నివాసాల ఏర్పరచుకొని కుటుంబాలతో శిష్య వర్గంతో అక్కడే నివసిస్తూ ఉండేవారు. అచ్చటి ఆ మహర్షుల నివాసాలకు కూడా ఆశ్రమాలని పేరు. మహాభారత కాలంలో ఈ ఆశ్రమాలు ఎట్లుండేవో

అందు నివసించే మహర్షుల జీవితాలు నేటి యువతకు ఏ విధంగా విజ్ఞానాన్ని వెలుగును నింపుతున్నాయో తెలుసుకుందాం. ఈ ఆశ్రమ జీవితం, సాంఘిక జీవితం విషయములను పూర్తిగా పరిశీలించనిచో రెండు సిద్ధాంత గ్రంథములకు మించి విషయము సేకరించవచ్చు.

భారతీయ సమాజంలో హైందవ విజ్ఞానము- సంస్కృతి అనే వాటికి- అరణ్యక విజ్ఞానం సంస్కృతి అనే ప్రసిద్ధి ఒకటి ఉన్నది. ఎందుచేతనంటే ఇదంతా అరణ్యాల్లోని ఆశ్రమాల్లో నివసించిన భారతీయ మహర్షుల మూలంగా ఏర్పడి పెంపొందినది గనుకనే. మొదట చిరకాలము క్రితం ప్రాచీన ఆర్యులు ఈ దేశంలోకి ప్రవేశించినప్పుడు అది అంతా అరణ్యమయంగా ఉండేది. ఎవరో కొందరు అటవిక జనము, దశ్యులు, నిశాదులు అనే వారచ్చటచ్చట ఉండి, పైనుండి వచ్చిన ఆర్యులతో పోరాడుతూ వారి స్థావరాలకు, పురోగమానికి అడ్డంకులు కలిగిస్తూ వచ్చినా, కొంతకాలానికి ఈ ఆర్యులు వారి కన్నా బలవంతులు, నాగరికులు అగుటచేత వారిని లోపరుచుకుని, తమ సంఘంలో నాలుగవ జాతిగా వారిని చేర్చుకుని, వారితో సఖ్యపడి, తమ నాగరికత ఈ దేశమున వ్యాప్తి గావించుచూ వచ్చారు. క్రమంగా ఈ ఆర్య మహర్షులు అచ్చటి అటవిక జనాల్నే కాక, ప్రకృతిలోని విశ్వమును కూడా ఆత్మ భావంతోనే చూడగలిగినారు గనుక. అచ్చటి జంతుజాలమును వృక్షజాతులను కూడా ఎంతో సానుభూతితో ప్రేమతో చూచుచు తమకు స్వాధీనమగునట్లు చేసుకోగలిగినారు. అక్కడి జంతువులు తమ సహజ వైర భావమును కూడా మరిచి వారిని సేవిస్తూ ఉండేవి. కాబట్టే అరణ్యంలోని ఆ ఆశ్రమాలు శాంతిభద్రతలు కలిగి పుష్పఫలమూలాదిభరితములై, మహర్షుల తపోవనాలుగాను, భారతీయ విద్యా కేంద్రాలుగాను, ఆధ్యాత్మిక సాధన స్థానాలుగాను, అనాథ శరణాలయాలుగాను ఉపయోగిస్తూ ఉండేవి. పట్టణాలు ఏర్పడి క్షత్రియ ప్రభువులు ధర్మపరిపాలన సాగించుచున్నప్పుడు కూడా, అరణ్యాల్లోని ఈ ఆశ్రమాలకు దుష్ట మృగముల వలన బాధలు ఏమి కలుగకుండా చూసుకుంటూ, తమకేమైనా బాధలు కలిగినప్పుడు ఆ ఆశ్రమాలలోని మహర్షుల సలహాలను సహాయమును పొందుతూ ఉండేవారు.

నేటి మన సమాజంలోనూ, పాశ్యాత్య దేశాల్లోనూ ప్రకృతితో మానవునికి ఇలాంటి సానుభూతి ఉన్నట్లు కనపడదు. దీనికి ఒక చక్కని ఉదాహరణ చూపినారు రవీంద్రనాథ్ ఠాగూర్. ప్రాచీన కాలంలో ఆర్యుల వల్లే ఇటీవల కాలంలో యూరోపియనులు కొందరు అమెరికా అరణ్య భాగాల్లో ప్రవేశించారు. వారికి కూడా దేశీయులగు అనాగరిక జాతులతోనూ ప్రకృతితోనూ పోరాటము కలిగినది. కానీ అది తుది వరకు సాగుచునే వచ్చినది. అతడక్కడ ప్రకృతితో పోరాడి స్వాధీనం చేసుకొని, దాని మూలంగా తన ఐహికానుభవములను, ప్రాభవమును పెంపొందించుకొనగలిగినాడే గాని, దానితో తన సానుభూతినిగాని, ఆత్మ భావమును గాని వ్యక్తపరచలేకపోయాడు. కాబట్టే ప్రాచీన హిందూ దేశం నుండి అడవులట్టి మహర్షుల ఆశ్రమములకు స్థానములైనవి. హైందవ నాగరికత, సంస్కృతి అచ్చటి నుండియే పెంపొందినవగుట చేత అరణ్యక నాగరికత- సంస్కృతియని పేరొందినది.

నేటి మన ఆధునిక సమాజంలో ఆశ్రమ పాఠశాలలు, గురుకులాలు ఏర్పడినప్పటికీ ఆనాటి విద్యా వ్యవస్థను రూపొందింప లేకపోయినవి. ఈనాడు జంతుజాలమును వృక్షజాతులను ప్రేమతో చూడకుండా మానవుడు తనకు నచ్చినట్లు విధ్వంసమును సృష్టించి కరువుకాటకులకు కారకులుగా మారారు. ఆనాడు అరణ్యాలలో దొరకే ఆకులు, అలములు, దుంపలనబడే సాత్విక ఆహారం తిని తమ విజ్ఞానాన్ని పెంపొందించుకునేవారు. అరణ్యములలో దొరికే ఆ వనమూలికలే నేడు ఆయుర్వేద శాస్త్రముగా ప్రఖ్యాతిగాంచి మూడు పువ్వులు ఆరు కాయలుగా వర్ధిల్లుచున్నది. ఆ స్థానంలో నేడు అరణ్యాల్లోని జంతువులను ఇష్టము వచ్చినట్లుగా వేటాడి మాంసాహారమునకు అలవాటు పడి తమోగుణములు పెంపొందించుకొని రాక్షసానందమును అనుభవిస్తున్నారు. విచక్షణారహితముగా అడవులను నరికి పర్యావరణమునకు హాని కలిగించి గ్లోబల్ వార్మింగ్ నకు కారకులగుచున్నారు. నేడు విశ్వ మానవ ప్రేమను చూపకుండా కుల, మతకలహాలు సృష్టించి సమాజ విచ్ఛిన్నతను సృష్టిస్తున్నారు. పంచమ వేదమైన మహాభారతం చదివినా, వినినా కొంతవరకైనా ఇలాంటి దుష్ట సాంప్రదాయములను విడనాడవచ్చు. ఆరోగ్యకరమైన సమాజమును నిర్మింపవచ్చు.

మహాభారత కాలమునాటి పట్టణాల్లోని ప్రభువులు మృగయాసక్తులై అరణ్యాల్లో సంచరించినా, సామాన్యంగా ఆశ్రమాలకు అవరోధమేమీ కలగకుండా చూచుకునేవారు. మృగయాసక్తుడై సేనలతో అరణ్యమునకు పోయిన దుష్యంతునకు పదక్రమ వేదధ్వనులు, అవిచ్ఛిన్న హుయామా అగ్నిహోత్ర స్వాహా శబ్దములు, విద్వత్సభా సంభాషణ ఘోషణంబులు, వేదార్థ మీమాంసక గోష్టి వివాద నాదంబులు ఇవన్నీ దూరంనుండే వినబడ్డాయి. వీటిని బట్టి అది ఒక ముని ఆశ్రమని నిశ్చయించాడుడతడు. అరణ్యాల మధ్య మునుల ఆశ్రమాలు అంటే ఇలా ఉండేవన్నమాట. ఆ తపోవన వృక్షముల రామణీయకమును జూచుచు దగ్గరికి పోయేసరికి, అక్కడ చెట్ల మీద చిలుకలు సామగానం చేస్తున్నాయట. ఆ గానాన్ని వినుచు నిలబడిన ఏనుగుల శీతలఛాయలో సింహాలు పడుకున్నాయట. ఎలుకలు, పిల్లులు కలసి సహజ వైరాన్ని మరిచి, ఆ ఆశ్రమవాసులు పెట్టు నీవారన్న పిండాలను తింటున్నయట. ఇదంతా చూసి ఆ కణ్వ మహాముని తపః ప్రభావమే గదా అని ఆశ్చర్యపడి, ఆశ్రమ వాసులకేమీ బాధ కలుగకుండా తన సేనను, అమాత్యులను దూరముగా నిలిపి, తానొక్కడే ఆ మునింద్రునికి నమస్కరించి రాబోయినాడు. ఆ అరణ్యాలలోని కందమూలఫలాదులే ఆ ఆశ్రమవాసులకు ఆహారము. వచ్చిన అతిథులను ఆసనార్ఘ్యపాద్యాది విధులతో పూజించి, ఆ ఫలమూలాదులతోనే తృప్తి పొందించేవారు.

నేటి ఆధునిక సమాజంలో జంతువులను వేటాడుట ఒక విలాసవంతమైన జీవితమని భావించుదురు. ఇష్టము వచ్చినట్లు జంతువులను విచక్షణా రహితముగా వధించుట ఒక క్రీడగా భావించుదురు. ఆనాటి రాజుల స్థానంలో వచ్చిన నేటి మంత్రులు ప్రోటోకాల్ పేరుతో, మందీ మార్బలముతో, వందల వాహనములతో రోడ్లపైకి వచ్చి ప్రజలను ఇబ్బంది పెట్టి మహానందమును పొందుదురు. ప్రజా జీవనమును అస్తవ్యస్తము చేయుచుందురు. ఆనాటి కాకులు దూరని కారడవులను నేడు కరువులకు కారణమైనట్లుగా చేసిరి. కొండలను, గుట్టలను ఆక్రమించుకొని లేఔట్లుగా మార్చి కోట్లాధిపతులైన రాజకీయ నాయకులు ఈనాడు మనకు కోకొల్లలుగా కనిపించుదురు.

వాల్మీకి మహర్షి తన ఆశ్రమము సమీపము నందలి అరణ్యములో విడువబడిన సీతను, తన ఆశ్రమమునకు తీసుకొని వచ్చి శరణం ఇచ్చినట్లే, తల్లిదండ్రులచే విడువబడి, పక్షులచే పెంచబడుతున్న అనాథశిశువగు శకుంతలను తన ఆశ్రమమునకు తెచ్చి తన కుమారికగా పెంచి పెద్దదాన్ని చేసినాడు. దుష్యంతుడు ఆమెను గాంధర్వ విధిని వివాహం చేసుకున్నాడు. ఇట్లీ ఆశ్రమాలు బహుళార్థ సాధకములైన తపోవనాలుగా ఉండేవి. కొన్ని ఆశ్రమాల్లో మహర్షులు లోక కళ్యాణాన్ని సాధించడానికిగాను సత్రయాగాలు జరుపుతూ ఉండేవారు. నైమిశారణ్య పుణ్యక్షేత్రములో శౌనకమహాముని ఒకసారి ద్వాదశ వార్షిక సత్రయాగం చేసినాడుట. అనగా 12 ఏండ్లు అవిచ్ఛిన్నంగా జరిగే యాగమన్నమాట. ఈ శౌనకముని ఒక కులపతి. కులపతి అనగా పదివేల మంది మునుల కన్నవస్త్రములిచ్చి వేదాధ్యయనము చేయించే వారిని కులపతి అంటారు. అంటే అతని ఆశ్రమము ఒక పెద్ద విశ్వవిద్యాలయం వంటిదన్నమాట. ఇంతేగాక అతడు బ్రహ్మర్షి గణ సముపార్శ్వితుడై ఉండి ద్వాదశ వర్ష సత్రయాగాన్ని మొదలుపెట్టినాడు. ఆ యాగము జరుగుతూ ఉంటే అక్కడ చేరిన మునులకందరికి సూతుని వంటి పౌరాణికులు వచ్చి అనేక పుణ్య కథలను వినిపిస్తూ ఉండేవారు.

ఈ భారత కథ కూడా ఆ సత్రయాగము జరుగుతూ ఉంటే, పుణ్య కథాకథన దక్షుడైన రోమహర్షిణి చేత అలా చెప్పబడినదే. భారత కథానాయకులకు పాండవులు 12 ఏళ్లు అరణ్యవాసము చేయవలసి వచ్చినప్పుడు, ఆయా అరణ్యాలలో ఉండే తపోవనాలు, అందలి మహర్షులతోడి సాంగత్యము, వారు చేసిన బోధనలు, వారి వలన విన్న పుణ్య కథలు, వారికి చిత్తశాంతికి, కార్యసాధనకు చాలా ఉపకరించినవి. కొన్నాళ్లు ద్వైత వనంలో ఉన్నారు. అది సకల కాల కుసుమ ఫలభరితము. మయూర కోకిలాలప మధురము. విమల శీతలజల ప్రవాహ నదీశోభితము. మహర్షి గణ సేవితమై యుండినది. పిదప కామ్యకవనమున మునులచే నభినందితుడై ధర్మరాజు ఉండగా కృష్ణుడు సత్యభామాదులతో గూడి చూడవచ్చాడు. నారదుడు, మార్కండేయుడు వచ్చి అనేక పుణ్య కథలు చెప్పి వారికి దుఃఖోపశమనం చేసినారు. తార్క్ష్యుడనే మహా మునీంద్రుని ఆశ్రమం ఒకటి ఉన్నది. ఆ ముని యొక్క ఆ ఆశ్రమం యొక్క ప్రభావం ఎట్టిదో చూడండి – అతదంటాడు "వినుమెన్నడు మా యాశ్రమమున నెవ్వారలకు లేవు భూరిభయ వ్యాధి నిరోధ మృత్యు దోసాద్యనేక దోషములు శ్రీ జగదాశ్చర్యముగాన్".

ఇది నిజంగా ఆశ్చర్యకరమైన విషయం. కారణమేమంటే ఇది అస్మదీయ ప్రభావ మూలంబన్నాడు ఆ ఋషి. హైహయుడను రాజు అచ్చటి బ్రాహ్మణ బాలుని మృగం అనుకుని కొట్టినాడు. కొట్టి పశ్చాత్తాపుడై ఆ ఋషి యొద్దకు వచ్చి పాప పరిహారమును వేడినాడు. కానీ ఆ బాలుడు చావనే లేదట. కారణం ఆ ఆశ్రమంలోని ధర్మ జీవన ప్రభావమేనంటాడు. ఆ జీవనమెట్టి దయ్యా అంటే – "ఆలస్యం బొక యింత లేదు శుచి యాహారంబు, నిత్య క్రియాజాలం బేమర, మర్చనీయుల తిథుల్ సత్యంబ పల్కం బడున్ మేలై శాంతియు బ్రహ్మచర్యమును నెమ్మిందాలు మట్లౌటంనె క్కాలంబున్ బటు మృత్యురోగ భయ శంకం బొందమే మిమ్ములన్" అన్నాడు.

నేటి ఆధునిక సమాజంలో చాలామంది బాబాలు, సిద్ధులు, డేరాలు ఏర్పడి దొంగ బాబాలుగా, దొంగ డేరాలుగా మారి ప్రజలను వంచించి సమాజమును అస్తవ్యస్తం చేయుచున్నారు. వందలు వేల ఎకరాల భూములను ఆశ్రమాలుగా ఏర్పరిచి అందులో అసాంఘిక కార్యకలాపాలకు చోటిచ్చి రాజకీయ నాయకుల దన్నుతో చలామణి అవుతున్నారు. అభం శు భం తెలియని చిన్న పిల్లలను సైతం వారి లైంగిక కోరికలకు బలి చేయుచున్నారు. ఈనాడు చాలామంది రాజకీయ నాయకులు యజ్ఞములు, యాగములు పేరుట ప్రజాధనాన్ని దుర్వినియోగపరిచి వారి స్వలాభానికి వాడుకుంటున్నారు. నీతి నిజాయితీతో గాని ప్రజా సంక్షేమం కోరి ఇలాంటి పనులు చేయడం లేదు. రాజకీయ నాయకులు పెంచి పోషిస్తున్న ఈ దొంగ బాబాల ఆశ్రమాలలో చదువుల పట్ల గాని, విద్యలపట్ల గాని, యజ్ఞ యాగాదుల పట్ల గాని, యోగాసనంల విషయంలో గాని ఎటువంటి శిక్షణ ఇవ్వకుండా వారి రాజకీయ కార్య స్థానాలుగా వాడుకుంటున్నారు. రాజకీయ నాయకులకు బినామీలుగా ఈ బాబాల స్థావరాలు ఉంటున్నాయి. నేటి ఈ బాబాల ఆశ్రమంలో హత్యాయత్నాలు, మానభంగాలు జరిపి, నిజాయితీపరులపై నెపం మోపి, అసలు వారు తప్పించుకొని తిరుగుతున్నారు. నేటి యువతీ యువకులు అవగాహన లోపంతో ప్రేమ పేరు చెప్పుకొని అగాధములో కూరుపోతున్నారు. ఎందరో పసి మొగ్గలు ప్రేమ విషయం తెలియక మాయదారి వేషాలకు లొంగి తమ జీవితాలను దుర్భరం చేసుకుని తల్లిదండ్రులకు తీరని వేదనను కలిగిస్తున్నారు. ఎందరో "నిర్భయ" లాంటి నారీ రత్నములు కామందుల దాహానికి బలైపోతున్నారు. నేటి సమాజంలో సరైన విలువలు పాటించని యువత పెడదోవ పడుతున్నారు. చతుర్విధ పురుషార్థములలో కామమే యువతను ప్రభావితం చేస్తుంది. తమ మాటలకు చేతలకు లొంగని యువతులపై పాశవికంగా మానభంగం చేసి, యాసిడ్ దాడులను చేసి తీవ్రమైన వేదనను కలిగిస్తున్నారు.

మహాభారత కాలము నాటి ఆశ్రమాలు అనేక విద్యలు, మహిమలు, శక్తులు కలిగిన అనేక తాపసలకు ఋషులకే గాక వాన ప్రస్థాశ్రమం అవలంబింప తలచిన రాజర్షులకు కూడా ఆవాస స్థానములయ్యేవి. చిరకాలము ధర్మ పరిపాలనము చేసి వృద్ధులైన రాజులు రాజ్యము కుమారుల కప్పగించి, మోక్షకాంక్షకలిగి తుదికాలమును తపోనుష్ఠానముతో గడుపుటకు ఈ ఆశ్రమాలను చేరేవారు.

యయాతి ప్రకృతి జనంబుల నొడబరచి కుమారుడగు పూరునకు రాజ్యమిచ్చి తపోవనంపున కరిగి నియతాత్ముండై అనేక వర్షంబులు తపంబు సలిపి, దేవలోకంబునకు, బ్రహ్మలోకంబునకు వెళ్ళినాడట. అట్లే దుష్యంతుడు చాలాకాలం రాజ్యసుఖంబు లనుభవించి రాజ్యంబు భరతునకిచ్చి తపోవనంబున కరిగినాడు. భారత యుద్ధానంతరము ధర్మరాజు రాజయి రాజ్యము చేయుచుండగా, ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మజుని యొక్క, పౌర జానపదుల యొక్క అనుమతిని బడసి, గాంధారియుతుడై, కుంతీవిదుర సంజయులు కూడా తోడురాగా హస్తినాపురం వీడి, గంగానది దాటి ఒక పుణ్య ఆశ్రమమున ఉండగా, అచ్చట తపస్సు చేయుచున్న శతాయుపుడను రాజర్షి వీరిని తన ఆశ్రమమునకు తోడుకొని పోయి ఆతిధ్యమిచ్చి తన ఆశ్రమ సమీపమున పర్ణశాలలు వేయించి వారినందు నివసింప గోరెను. అది చాలా పుణ్య ప్రదేశమని, ఆ ఆశ్రమంలో శతయూపుని తండ్రి తాతలు తపస్సు సలిపి ఇంద్రలోకమును పొందినారని, దృతరాష్ట్రదులు ఉత్తమ గతి పొందుదురని నారదుడు వచ్చి చెప్పినాడు. పిదప కొంత కాలంబునకు తమను చూడవచ్చిన ధర్మజాదులకు ధృతరాష్ట్రుడు తాను ఉపయోగించు

వన్యఫలమూలాదులనే ఆహారముగా పెట్టగా వారు వానినె గ్రహించి భూమిపైనే నిద్రించి అట్లు కొంతకాలముండి వీరతి కష్టముతో హస్తినాపురంనకు బోయిన పిదప ధృతరాష్ట్రాదులు వాయుభక్షణ, జలభక్షణాది తీవ్ర వ్రతములు ఆచరించుచు, తుదకు కరణ్యమార్గముల సంచరించుచు, కార్చిచ్చు తమ్ము చుట్టుకొనగా యోగ మార్గమున తనువుల వీడి సద్గతిని పొందిరి. అరణ్యములలోని ఆశ్రమములు ఈ విధముగా భారతీయ మహర్షుల జీవితములకు సంస్కృతికి పట్టుకొమ్మలైనవి.

నేటి ఆధునిక సమాజంలో పాశ్చాత్యుల మోజులోపడి, నాగరికులమని చెప్పుకొని తల్లిదండ్రులను దూరముగా ఉంచి వారిని అనాథాశ్రమాలలో చేర్పించి, అనాథలుగా చేసి రాక్షసానందమును పొందే కుమారులు ఎక్కువైపోయారు. నేటి కుమారులు సంపద యాతనలో పడి, భార్యాభర్తలు ఉద్యోగముల వేటలో మునిగిపోయి, తల్లిదండ్రులను పిల్లలను దూరం చేసుకొని కుటుంబ వ్యవస్థను విచ్ఛిన్నతకు కారకులగుచున్నారు. ఇలాంటి సదస్సుల ద్వారా మన ఇతిహాసములైన భారత, భాగవత, రామాయణాలను చదివి ఆకలింపు చేసుకుని వారి మనసులో మార్పు చెందాలని ఆశిద్దాం.

సాంఘిక జీవితము: వెనుకటి కాలంలో కంటే ఈ కాలంలో రోజులు త్వరగా మారిపోతున్నట్లున్నాయి. ఈ విషయం చిన్నవాళ్ళగు విద్యార్థులు అంతగా గుర్తింప లేకపోవచ్చుగాని, పెద్దవాళ్లంతా బాగా గుర్తిస్తారు. రోజులు మారినాయనేది సినిమాలో కూడా ప్రసిద్ధికెక్కింది. వెనుకటి కాలంలో మార్పు ఇంత త్వరగా జరుగుతున్నట్లుగా కనబడేది కాదు. మార్పులకు కారణమేమిటి అంటే "సర్వాధారః కాలః" అని, అన్ని మార్పులకు కారణము కాలమేనని పెద్దలంటారు. కాని కాలాన్ని బట్టి కలిగే ఈ మార్పులకు కూడా రాజే కారణమని "రాజా కాలస్య కారణం" అని చెప్పేవారు కూడా కొందరు లేకపోలేదు. ఏమైనా మహాభారత కథాకాలం నాటి అనగా పాండవ దుర్యోధనాదుల కాలమునాటి సాంఘిక జీవితానికి, ఈనాటి సాంఘిక జీవితానికి చాలా తేడాలు మాత్రం కనబడతాయి.

మార్పులనేకం ఇటీవలి కాలమున పెరుగుతూ వచ్చినవే కాని, ఆంధ్ర భారత రచనా కాలము నాటికి అనగా చాళుక్య ప్రభువగు రాజరాజ నరేంద్రుని కాలము నాటికి కూడా అంతగా పెరగలేదని, సంఘస్థితి ప్రాచీన ఆదర్శాలు వెనుకటివే అప్పటికింకా నిలిచి ఉన్నాయని, రాజరాజనేంద్రుని గూర్చి నన్నయ చెప్పిన మాటలే నిదర్శనం అవుతాయి. రాజరాజనరేంద్రుడు ఎట్టి వాడో చూడండి. త్రిమూర్తులను పూజించి తత్ప్రసాదముచే మహీరాజ్య విభవమును పొందినవాడు. దాన గుణాభిరతి గలవాడు. సమస్త వర్ణాశ్రమ ధర్మ రక్షణ మహామహిమన్ మహినొప్పు సర్వలోకాశ్రయుడు. ఆదిరాజ విభూడు. మనుమార్గ వర్తనుడు. విప్రకులము నెల్ల బ్రోచుచు దేవభోగముల దనరజేయువాడు. ఇట్లు దైవ బ్రాహ్మణ భక్తి, వర్ణాశ్రమ ధర్మ రక్షణము, దాన గుణాభివృద్ధి మొదలగునవి భారతదేశంలో మునుమార్గ వర్తనులగు నాదిరాజుల చరిత్రకు సంబంధించిన లక్షణాలు. యయాతి వర్ణధర్మములు గాచుచు వసుధ నెల్ల ననఘచరితుడై యేలినాడు. దుష్యంతుడు ఉర్వీతలము ప్రజాసమృద్ధి వెలసి ధర్మ చరిత వెలగచు నుండన్ ఆదిక్షత్ర చరిత్ర నేలినాడు. పరీక్షిత్తు- అతని కొడుకు జనమేజయుడు ధరణియెల్లా రక్షించిన ధర్మచరితులు. రాజర్షులై ప్రజల ధర్మ చరితను గాపాడుచు పాలించుటయే ఆ కాలపు ఆదిక్షత్ర చరిత్ర. ఇవి కేవలం కులబ్రహ్మణుల స్తోత్ర పాఠాలేమో అని ఇప్పుడు అందరికీ తోచవచ్చును గాని, చాలా కాలం వరకు ధర్మరక్షణమే క్షత్రియ ధర్మముగా పరిగణింపబడినదనుటకు సందేహము లేదు.

ఈ వర్ణాశ్రమ ధర్మములు పూర్వజన్మ సంస్కార ఫలములే యని సామాన్య జనులలో కూడా గట్టి నమ్మకం ఉండుట చేత, వర్ణాశ్రమ ధర్మతత్వము హైందవ సంస్కృతికి మూలాధారము వంటిదైనది. పాశ్చాత్య సంసర్గ ప్రభావము కూడా దీనిని కూల ద్రోయలేకపోయినది. ఆధునిక నాగరికత ప్రభావము, ప్రపంచ పరిస్థితులను బట్టి ఇది రూపుమాసిపోవచ్చును. కాని గుణకర్మ విభాగము వలన కలుగు భేదం ఎల్లప్పుడూ ఉండునదే. ఎట్టి సామ్యవాదమైనా దీనిని త్రోసిపుచ్చ జాలదు. సంస్కార భేదము వలన కలిగిన ఈ వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థ సంకరము కాకుండా ధర్మ మార్గమున ప్రజలను నడుపుతూ పాలించుటయే ఈ కాలపు రాజకీయ నాయకులు తమ ధర్మముగా గ్రహించి వారు సామాన్య ప్రజలను తమ ధర్మములను నిర్వర్తించుచు

తమ వృత్తులను నడుపుచుండవలెను. ఈ దేశ ప్రజలకు జన్మాంతరములందు, లోకాంతరమునందుగల ఈ నమ్మకమును బట్టియే, దైవాంశ సంభూతులు కొందరు అప్పుడప్పుడు లోక కార్యములను నడుపుట కవతరింతురను నమ్మకము కూడా ఉండెడిది. భీష్మాది భారత వీరులందరూ దేవదానవుల అంశమున పుట్టినవారు. కలి దానవుల అంశమున దుర్యోధనాదులు, యమేంద్రాదుల యంశమున ధర్మరాజాదులు పుట్టిరి. కావుననే వీరికి పోరు తప్పలేదు. కొందరి జన్మలు విచిత్రమైనవి. ఈ కాలమునకు వికృతములే. ద్రోణుడు కుంభంనందు పుట్టినాడు. ద్రౌపది, దృష్టద్యుమ్నుడు అగ్నికుండమున పుట్టిరి. భీష్ముడు గంగకు పుట్టెను. వ్యాసుడు ఓడ నడుపు పల్లెదానికి పుట్టినాడు. అంతేగాక సంతానము లేని వంశములను నిలబెట్టుటకు నియోగమును పద్ధతి ఒకటి ఉండేది. మునులు క్షత్రియ స్త్రీలకు సంతానము కలిగించెడివారు. ఆ విధముగా వేదవ్యాసుని గడ్డము జడలు చూచి కన్నులు మూసుకున్న స్త్రీకి ధృతరాష్ట్రుడు గుడ్డివాడుగా జన్మించినాడు. మరియొకమారు వెలవెలబోవుటచే తెల్లని రంగుగల పాండురాజు ఉదయించినాడు. రాక్షస స్త్రీకి భీముని వలన ఘటోత్కచుడనే రాక్షసుడే కలిగినాడు. నేడు వీటి స్థానములో అద్దెగర్భములు, టెస్ట్ ట్యూబ్ బేబీలు అవతరించినవి.

క్షత్రియుల అనేక కన్యలను వివాహమాడుట కలదు గాని, ఒక స్త్రీకి అనేకులు పతులగుట హైందవ సంప్రదాయముగా కనిపించదు. భిన్నదేశీ యమో, జాతీయమో కావచ్చు. కాబట్టే తండ్రి ద్రుపదుడు కూడా దీనిని శంకించడం, మహర్షులు వచ్చి జన్మాంతర కథలతో దీనిని సమర్థింపవలసి రావడం తటస్థించింది. క్షత్రియల స్త్రీలకు స్వయంవరం అని ఉండేది. అనగా తండ్రి చేసిన ప్రకటనను బట్టి అచ్చట కూడిన రాజలోకము నుండి తాను కోరిన వరుని వరించి వివాహమాడుట. ఈ సందర్భంలో హతాశులైనవారు యుద్ధమునకు దిగుటో లేదా మరొక విధముగా సాధించుటో కూడా కలదు. ద్రౌపది స్వయంవరంలో కర్ణ దుర్యోధనాధులు యుద్ధమునకే దిగినారు. దమయంతి స్వయంవరం సందర్భంలో కలిపురుషుడు దంపతులకు వియోగము కల్పించి చాలా బాధలకు లోను చేసినాడు. గాంధర్వము, రాక్షసములనే వివాహ రీతులు కూడా క్షత్రియులలో ఉండేవి. శకుంతలను దుష్యంతుడు గాంధర్వ రీతిలో పెండ్లాడెను.

కృష్ణుడు రుక్మిణిని రాక్షసవిధి నెత్తుకుపోయి పెండ్లి చేసుకున్నాడు. సామాన్యంగా కన్యలు తాము వరించినవారినైనా తల్లిదండ్రుల అంగీకారంతో గాని భర్తలను వరించేవారు కాదు. సుభద్ర అర్జునుని వరించినా, అతడు గాంధర్వ రాక్షసముల క్షత్రియుల కుత్తమ వివాహములని చెప్పినా – "నన్ను నీ నర్వులెల్ల నిందున్నవారు వార యెరిగి చేయుదురు అన్నది గాని" అతని మాటలకు ఇష్టపడలేదు. హిందూధర్మంలో అగ్నిసాక్షిగా జరిగిన వివాహవిధి చాలా ముఖ్యమైనది. ద్రౌపది వివాహమును భూ సురేంద్ర పుణ్యాహ రవ– వివిధ తూర్యవీణారవములతోనూ, మంత్రాహుతుల వ్రేల్చుటతోను– పాణిగ్రహణంతోనూ సరిపెట్టగా, తిక్కన ఉత్తర వివాహమును క్రతువు నడపడం, వధూవరుల మధ్య తలంబ్రాలు పూసుకోవడం, తెరయెత్తడం, పాండవాదులకు కట్టనిచ్చి, అల్లున కరణమివ్వడం మొదలైన వాటిని వర్ణించినాడు. వీనిలో కొన్ని ఆంధ్రదేశీయాచారాలుగా కనబడతాయి. నేడు మన తెలుగు రాష్ట్రాలలో ఆనాటి మహాభారత కాలం నాటి వివాహ పద్ధతులు, వివాహము జరుగు తీరుతెన్నులులు కనిపించును.

మహాభారత కాలమునాటి స్త్రీకి సంఘంలో ప్రభలమైన స్థానమే ఉండేది. తమ పాతివ్రత్యం చేత వారు ఆస్థానానికి మరింత శోభ కల్పించుకున్నారు. తన భార్య ఎక్కడో పౌష్య మహారాజు ధరించే కుండలాలు కావాలని కోరిందని, ఉదంకుని గురువామె కోరిక తీర్చడమే గురుదక్షిణగా అతనికి నియమించాడు. ఉదంకుడు సమయం తప్పకుండా ఎన్ని కష్టాలైనా పడి తీసుకొనివచ్చి ఆమెకు ఇచ్చి గురువుగారి రుణం తీర్చుకున్నాడు. ద్రౌపది కౌరవ సభలో వేసిన ప్రశ్నలు, అరణ్యవాసంలో పాండవుల స్థితి చూసి దుఃఖముతో ధర్మరాజుని యుద్ధమునకు ప్రేరేపించు వాక్యములు, సంధి రాయబారమునకు పోవుచున్న కృష్ణునితో ఆమె ఆడిన తీవ్రమైన మాటలు, కీచకవధకై భీముని ప్రేరేపించిన విధము, పుత్రఘాతియగు అశ్వద్ధామను విడిచిపుచ్చిన హృదయరీతి, రాయబారమునకు వచ్చి తనను చూడవచ్చిన కృష్ణునితో కుంతి తన కొడుకులను గూర్చి చెప్పిన

యుద్ధప్రేరేకములైన మాటలు– మొదలగునవి ఆ కాలములో స్త్రీలకార్య దక్షతను కొంతవరకు సూచింపగలవు. గాంధారి మహాపతివ్రత. తనను ధృతరాష్ట్రునకు ఇవ్వదలచాడు తండ్రి అని విన్నంతనే తాను కూడా కన్నులకు అడ్డం కొట్టుకొనినదట. పతివ్రతయగు భృగుపత్ని నెత్తుకుపోయిన రాక్షసుడు, గర్భచ్యుతుడగు చ్యవనుని చూసినంతనే భస్మమైపోయాడు. దమయంతి తన పాతివ్రత్య మహిమచేతనే అరణ్యమున తన వెంటదగిలిన కిరాతుని భస్మం చేసినది. సావిత్రి భర్తజీవములను గొనిపోవుచున్న యముని వెంట దగిలి తన భర్తను మృత్యువు నుండి కాపాడినది. ఒకసారి ద్రౌపదిని చూడవచ్చి సత్యభామ అడిగిందామెను – నీ కైదుగురు భర్తలు గదా! వారందరు నీయందు అనురక్తులై ఉండేటట్లు ఎలా ఉంటున్నావో, వ్రతము పెంపా, మంత్రౌషధ వైభవమా, నేపద్య కర్మ కౌశలమా– ఏమిటి కారణం అంటే– నన్నిట్టి దుష్టవనితగా జనునే తెలపన్– నీవాపురుషోత్తమ వనితవు కాదగవు– అని మందలించి– "వారి ఇచ్చవచ్చినట్లు మెలంగుటయేగాని మగువ నీవు సెప్పు నింద్రజాలములును నేనెరుంగ" అని చెప్పగా సిగ్గుపడి, "ఎరుగక అట్లడిగినాను, నా నేరముసైపవలయు నగవుగ గనుమీ" అని సర్దుకున్నది. ఆ కాలపు స్త్రీల విద్యలో నృత్యం ఒకటి ప్రధానం. విరటుడు ఉత్తరను నాట్యాచార్యుడగు బృహన్నలకు "కర్పూర తాంబూలంబునెట్టి చీనాంబరములు" ఆభరణములు ఇచ్చి ఒప్పించినాడు. అనేక సందర్భాలలో ఈ తాంబూలమొక ప్రధాన సాంఘిక ఆచారముగా కనబడుతుంది. పాండవుల వద్ద నుండి సంధి మాటలకు వచ్చిన బ్రాహ్మణునకు ధృతరాష్ట్రుడు భూషణాంబరములతో తాంబూలంబులు పెట్టి వీడ్కోలుపలికిను. తుదకు దుర్యోధనుని వద్దనుండి వచ్చి పరుషంబులు పలికిన ఉలూకునకు కూడా ధర్మనందనుడు తాంబూలాభరణంబులిచ్చి పంపినాడు.

ఈనాటి సాంఘిక జీవితమునకు మహాభారత కాలం నాటి సాంఘిక జీవన విధానం ఒక ఆదర్శము. ఆనాటి పాతివ్రత్య మహిత్యము గల స్త్రీలు నేటి యువతకు ఆదర్శం. పాశ్చాత్యుల వ్యామోహంలో పడి, విదేశీ మోజులోపడి వికృత వస్త్రధారణలతో, వింత అనుభవాలతో, తాగుతూ తూలుతూ పెడదోవ పట్టుతున్న ఈనాటి యువతకు మహాభారతంలోని ఇలాంటి వ్యక్తులజీవితాలు ఆదర్శం.

ఆనాటి సమాజంలో రాజులు ధర్మాన్ని కాపాడుటయేకాక ప్రజలకు ఎట్టి కష్టములు కలుగకుండా చూచేవారు. యుద్ధానికి వెళ్ళేటప్పుడు, ఋష్యాశ్రమములకు నలజడి కాకుండా పరిహారంబు చేయుచు వెళ్లేవారు. వర్ణ ధర్మములను కాపాడినట్టే ఆశ్రమ ధర్మములను కూడా కాపాడుతుండేవారు. విద్యార్జన కాలమున బ్రహ్మచర్యము వలెనే వార్ధక్యమున రాజ్యమును కొడుకుల కప్పగించి వానప్రస్థాశ్రమమును స్వీకరించేవారు. పురుషులే కాక స్త్రీలను వానప్రస్థాశ్రమమును సేకరించేవారు. రాజులలో ద్యూతక్రీడ, మద్యపానం ప్రబలముగా ఉండెను. ధర్మరాజు ద్యూతక్రీడాసక్తి ఆధారం చేసుకొనియే శకుని అధర్మ ద్యూతము మూలముగా అతని వంచింపదలచుట వలననే భారత యుద్ధమునకు దారితీయుట తటస్థించినది. నలుడు– విరటుడు కూడా ద్యూతక్రీడాసక్తి వలన దెబ్బతిన్న వారే. కీచకునింట వాచవియగు మదిరాసవ యుండెడిదట. మదిరాపానమత్తులయ్యే యాదవులు తమలో తాము పోరు సలుపుకుని నాశనమొందిరి. పెక్కు జన్మములందలి పుణ్యము వలన సంపాదించిన జ్ఞానమును కూడా ఈ మధ్య సేవ క్షణమాత్రంలో చెరుచును అనే విషయమును స్వానుభవంవలన తెలుసుకున్నాడు గనుకనే రాక్షసుల గురువైన శుక్రుడు "సురాపానము మహాపాతకముగా" శపించినాడు. స్త్రీలు పరలోక గతులైన భర్తలతో సహగమనము చేయుట కూడా ఆ కాలమున గలదని పాండురాజుతో మాద్రి సహగమనము చేయుటను బట్టి తెలియ వచ్చుచున్నది.

నేటి మన సమాజంలో రాజకీయ నాయకులకు పదవీ విరమణ లేదు. ఎంత వృద్ధాప్యంతో బాధపడుతున్నప్పటికీ పదవీ వ్యామోహం తగ్గదు. తరతరాలుగా సరిపోయే ఆస్తులను కూడబెట్టి వంశపారంపర్య రాజకీయాలను ప్రోత్సహిస్తున్నారు. మత్తుమందు వ్యాపారమునకు, నల్లమందు, గంజాయి వ్యాపారం ప్రోత్సహించి యువతను పెడదారి పట్టుటకు కారణం అవుతున్నారు. హత్య రాజకీయాలను ప్రోత్సహిస్తున్నారు. మహిళల పట్ల మానవ మృగాలుగా తయారవుచున్నారు. నేటి

యువత రాజకీయ నాయకులు ఆడే వింత నాటకంలో, ఓటుబ్యాంకు రాజకీయాలలో పడి సమిధలుగా మారిపోతున్నారు. ఇలాంటి అన్ని రకాల సమస్యలకు మహాభారతం పరిష్కారం చూపెడుతుంది. మహాభారతంలో రాక్షస స్వభావము కలిగిన వ్యక్తులు, చెడు అలవాట్లు కలిగిన వారు ఎలా నాశనము పొందిరో తెలియుచున్నది. అలాగే ధర్మ స్వభావము కలిగిన వారు ఏనాటికైనా విజయం సాధిస్తారని ధర్మో రక్షతి రక్షితః (ధర్మాన్ని మనము రక్షిస్తే ఆ ధర్మమే మనలను ఏనాటికైనా రక్షిస్తుందని మన ఇతిహాసముల ద్వారా తెలియుచున్నది) అనే సూక్తిని నేటి యువత ఆకలింపు చేసుకుని ఉత్తమ మార్గంలో జీవించగలరని మహాభారతం మనకు తెలియజేయుచున్నది.

ఇట్లు ప్రధానంగా భారత, వేద కాలమున సాంఘిక జీవనమున ధర్మ మార్గ ప్రవర్తనమునకు ప్రాధాన్యము కలగని వ్యక్తమగుచున్నది. మహాభారతంలోని సూక్ష్మాంశములను నేటి యువతీ యువకులు ఆకలింపు చేసుకుని సన్మార్గంలో ప్రయాణం చేస్తారని ఈ వ్యాస రచయిత ముఖ్య ఉద్దేశం.

ఆధారగ్రంథాలు

1. ఉషశ్రీ – భారతం(2005) తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.
2. కవిత్రయ విరచిత శ్రీ మదాంధ్ర మహాభారతం(2005) – తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముల ప్రచురణ, తిరుపతి.
3. ఉషశ్రీ – భారతంలో నీతి కథలు(2005) తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు ప్రచురణ, తిరుపతి.
4. ప్రొఫెసర్ రఘునాథాచార్య ఎస్.బి.(2005) మన సమస్యలకు భగవద్గీత పరిష్కారాలు, తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానముల ప్రచురణ, తిరుపతి.
5. ప్రభాకర శాస్త్రి వేటూరి – వ్యాస ప్రభాకరము(1990), ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్, హైదరాబాద్.
6. శ్రీ రామకృష్ణయ్య కోరాడ, సాహితీ నీరాజనం(1990) – శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య శత జయంతి ప్రత్యేక సంచిక, కళాజ్యోతి ప్రెస్, హైదరాబాద్.
7. తెలుగులో కవిత్వోద్యమాలు – భక్తి కవిత్వం (2003) తెలుగు అకాడమీ, హైదరాబాద్.
8. మహతి (సమీక్ష వ్యాస సంకలనం)– (1972), యువభారతి, సికింద్రాబాద్.
9. కుటుంబరావు కొడవగంటి (1967) – సాహిత్య ప్రయోజనం, స్వతంత్ర ఆర్ట్ ప్రింటర్స్, విజయవాడ.